

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS
2024 metai

1

Lietuvos istorijos institutas
Vilnius 2024

Žurnalo leidybą finansavo
LIETUVOS MOKSLO TARYBA
PAGAL VALSTYBINĘ LITUANISTINIŲ TYRIMŲ IR SKLAIDOS
2016–2024 METŲ PROGRAMĄ
Projekto finansavimo sutartis Nr. S-LIP-22-32

Redakcinė kolegija / Editorial Board / Redaktion:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS
Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva /
Vytautas Magnus University, Lithuania

Krzysztof BUCHOWSKI
Balstogės universitetas, Lenkija /
University of Białystok, Poland

Jan JURKIEWICZ
Adomo Mickevičiaus universitetas Poznanėje, Lenkija /
Adam Mickiewicz University, Poznań, Poland

Tomasz KEMPA
Mikalojaus Koperniko universitetas Torunėje, Lenkija /
Nicolaus Copernicus University in Toruń, Poland

Česlovas LAURINAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Vėjas G. LIULEVIČIUS
Tenesio universitetas Noksvilyje, JAV /
University of Tennessee, Knoxville, USA

Bernadetta MANYŚ
Adomo Mickevičiaus universitetas Poznanėje, Lenkija /
Adam Mickiewicz University, Poznań, Poland

Jolita MULEVIČIŪTĖ
Lietuvos kultūros tyrimų institutas, Lietuva /
Lithuanian Culture Research Institute, Lithuania

Mathias NIENDORF
Greifšvaldo universitetas, Vokietija /
University of Greifswald, Germany

Rimvydas PETRAUSKAS
Vilniaus universitetas, Lietuva /
Vilnius University, Lithuania

Jolita SARCEVIČIENĖ (atsakingoji sekretorė / Executive Secretary)
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Vladas SIRUTAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Gintautas SLIESORIŪNAS (pirmininkas / Editor-in-Chief)
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Darius STALIŪNAS
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Saulius SUŽIEDĖLIS
Milersvilio universitetas, JAV /
Millersville University, USA

Mindaugas ŠAPOKA (pirmininko pavaduotojas / Deputy Editor-in-Chief)
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Joachim TAUBER
Šiaurės Rytų institutas Liuneburge, Vokietija /
Nordost Institut in Lüneburg, Germany

Theodore R. WEEKS
Pietų Iliojaus universitetas Karbondeilyje, JAV /
Southern Illinois University, Carbondale, Ill., USA

Andrzej ZAKRZEWSKI
Varšuvos universitetas, Lenkija /
University of Warsaw, Poland

Registruota duomenų bazė:
Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in:
HISTORICAL ABSTRACTS. AMERICA: HISTORY AND LIFE
EBSCO Publishing. Lituanistika

Recenzuojamas mokslo žurnalas, leidžiamas nuo 1971 m. Per metus išeina 1 tomas (2 numeriai)
Elektroninę straipsnių versiją pdf formatu galima rasti internetinėje svetainėje:
<https://www.istorija.lt/leidiniai/mokslo-zurnalai-ir-testiniai-leidiniai/lietuvos-istorijos-metrastis/672>

ISSN 0202-3342
e-ISSN 2538-6549

© Lietuvos istorijos institutas, 2024
© Straipsnių autoriai, 2024

PUBLIKACIJA

VLADAS SIRUTAVIČIUS

Lietuvos istorijos institutas

150 KLAUSIMŲ PARTINIAMS IR SOVIETINIAMS DARBUOTOJAMS. 1956 M. GRUODIS

Lietuvos komunistų partijos Centro komiteto (toliau – LKP CK) sprendimu 1956 m. gruodžio mėn. į respublikos miestelius, kolūkius ir tarybinius ūkius nusiųsta 150 partinių ir sovietinių darbuotojų, kurie gyventojams perskaitė pranešimą „Einamasis momentas ir mūsų uždaviniai“. Tokia valdžios „bendravimo“ su gyventojais – inteligentija, darbininkais ir kolūkiečiais – forma buvo įprasta praktika. Pranešėjai aiškino partijos ir vyriausybės tikslus bei uždavinius pačiais aktualiausiais užsienio bei vidaus politikos klausimais. Tokių kelionių ir paskaitų tikslas buvo ne tik „apšviesti“ gyventojus, išaiškinti jiems partijos ir vyriausybės politiką. Svarbus buvo ir „grįžtamasis ryšys“, t. y. gyventojų reakcijos – kaip jie supranta partijos ir vyriausybės politiką ir ją aiškina. Apie gyventojų reakcijas galima buvo spręsti iš klausimų, kuriuos susirinkimų dalyviai užduodavo pranešėjams. Valdžiai, LKP CK, tokie klausimai buvo svarbus neformalus (šalia oficialių saugumiečių bei partijos sekretorių pranešimų) informacijos šaltinis apie gyventojų nuotaikas, lūkesčius ir juos kamuojančias socialines-ekonomines problemas. Susitikimų metu surinktus klausimus LKP CK Propagandos ir agitacijos skyriaus darbuotojas kartu su aiškinamuoju raštu siųsdavo LKP CK sekretoriams¹.

¹ LKP CK Propagandos ir agitacijos skyriaus vedėjo J. Olekos raštas LKP CK sekretoriui Vladui Niunkai, 1958 04 05, Lietuvos ypatingasis archyvas (toliau – LYA), f. 1771, ap. 189, b. 2, l. 56–62. LKP CK Propagandos ir agitacijos skyriaus vedėjo pavaduotojos A. Ivanovos informacija LKP CK sekretariatui, 1959, ten pat, ap. 209, b. 1, l. 85–87, 118–122.

Publikuojamas „klausimynas“ skiriasi nuo žinomų panašaus pobūdžio dokumentų pirmiausia savo dydžiu – atrinkta ir susisteminta (nurodant vietą, kur klausimas buvo užduotas) net 150 klausimų t. y. tiek, kiek siūsta pranešėjų. Perskaitytus 254 pranešimus išklausė šiek tiek daugiau nei 26 tūkst. gyventojų². Sprendžiant iš išlikusio susirašinėjimo, kai kurie pranešėjai „nerimtai žiūrėjo“ į užduotį, keli numatyti susitikimai su dirbančiais dėl įvairių priežasčių neįvyko. Taigi, klausimų galėjo būti kur kas daugiau, tačiau dalies atsisakyta – gal todėl, kad jie kartojosi ar pranešėjams ir LKP CK Propagandos ir agitacijos skyriaus darbuotojai pasirodė neaktualūs.

Svarbus ne tik „klausimyno“ dydis. 1956 m. Sovietų Sąjungos vadovybei ir Lietuvos vadovams buvo kupini įvairių dramatiškų įvykių. Įvykiai Lenkijoje ir Vengrijoje parodė, kad Nikitos Chruščiovo inicijuota destalinizacija Sovietų Sąjungos satelitiniuose kraštuose skatino politinį nestabilumą, „nacionalistinius pasireiškimus“, antikomunistines ir neretai antirusiškas nuotaikas. Apie tuos įvykius plačiai rašė sovietinė spauda, pateikdama oficialią įvykių interpretaciją. Gyventojų klausimai liudija, kad tokia informacija jų netenkino, norėta žinoti „daugiau“. Antra vertus, atrodo, žinias gyventojai „rinko“ ne tik iš valdžios pareiškimų, partinės žiniasklaidos, bet ir iš vadinamųjų priešiško balsų, t. y. iš Vakarų radijo stočių.

Buvo klausimų ir apie 1956 m. lapkričio 2 d. „įvykius“ Vilniuje ir Kaune³. LSSR Aukščiausiojo teismo teisėjas Chaimas Aizenas teigė (matyt, rašte Propagandos ir agitacijos skyriui): „...kažkokie Veprių apylinkės gyventojai, atvykę iš Kauno, pasakojo žmonėms, kad greitai Kaune ir Vilniuje bus tokie įvykiai, apie kuriuos kalbės visas pasaulis“⁴. Apie tokias kalbas jis pranešė Ukmergės rajono partijos komitetui ir siūlė sustiprinti „masinį-politinį darbą inteligentijos ir besimokančių tarpe“.

Daug klausimų buvo ne tik apie įvykius Lenkijoje bei Vengrijoje. Gyventojai aktyviai domėjosi ir tarptautine politika (pvz., Sueco karu), daug klausinėjo apie Sovietų Sąjungos vykdomą užsienio politiką, apie karo galimybę. Ch. Aizenas pažymėjo: kai kurie klausimai liudija, kad vietiniai gyventojai „yra tiesiogiai veikiami priešiškos propagandos“. Rūpėjo gyventojams ir socialiniai-ekonominiai klausimai. Daug klausinėta apie blogą aprūpinimą maisto bei plataus vartojimo prekėmis. LKP CK partinės komisijos narė Marija Kaunaitė informavo, kad po pranešimo Kapsuke (dabar Marijampolė) dirbantieji uždavė daug klausimų dėl cukraus, miltų, žibalo ir kitų produktų trūkumo. Šių produktų galima buvo įsigyti kolūkiniame turguje, tik brangiau. Tai erzino žmones. O

² LKP CK Propagandos ir agitacijos skyriaus vedėjo pavaduotojos A. Ivanovos raštas LKP CK sekretoriui Vladui Niunkai (rusų kalba), 1957 01 04 (?), ten pat, ap. 193, b. 19, l. 1–6.

³ Plačiau apie protestus Kaune ir Vilniuje žr. V. S i r u t a v i č i u s, *Politinė galia ir lietuviškas etniškumas. Vėlyvasis stalinizmas ir ankstyvoji destalinizacija 1944–1956 m.*, Vilnius, 2022, p. 476–491.

⁴ LKP CK Propagandos ir agitacijos skyriaus vedėjo pavaduotojos A. Ivanovos raštas..., l. 5.

miesto partijos komiteto instruktoriai skundėsi, kad iš tremties ir įkalinimo vietų sugrižę žmonės „veda akiplėšišką politiką“: gąsdina ir grasina kolūkiečiams, „atvirai dainuoja kontrrevoliucines dainas“⁵. Rytiniuose Lietuvos rajonuose gyvenantys lenkai nerimavo, ar nebus uždaromos lenkiškos mokyklos, ar galima bus laisvai kalbėti lenkiškai, klausinėjo apie galimybę išvykti į Lenkiją. Norintieji išvykti aiškino, kad Lenkijoje „pasikeitė socializmo statybos kryptis“⁶. Matyt, turėta omenyje tai, kad nauja šalies vadovybė atsiskė kolektyvizacijos. Apskritai buvo daug klausimų apie kolūkinio kaimo problemas.

Lietuvos SSR gyventojų klausimai partiniams darbuotojams atspindėjo jų lūkesčius, nerimą bei baimes. „Klausimyną“ galima laikyti savotiška sovietinės Lietuvos gyventojų kasdieninės politinės sąmonės fotografija. Tuo šis šaltinis ir įdomus.

Visi 150 klausimų buvo pridėti prie LKP CK Propagandos ir agitacijos skyriaus vedėjo pavaduotojos A. Ivanovos rašto, adresuoto LKP CK sekretoriui Vladui Niunkai. Raštas ir klausimai surašyti rusų kalba. Sprendžiant iš kelių pastabų, su gyventojų klausimais buvo susipažinęs ir pirmasis LKP sekretorius Antanas Sniečkus. Deja, jų įskaityti nepavyko.

Dokumentas saugomas Lietuvos ypatingajame archyve, f. 1771, ap. 193, b. 19, l. 7–16.

В О П Р О С Ы

заданные докладчиком ЦК КП Литвы, выступавшим с докладами по вопросу
«О текущем моменте и наших задачах» в декабре 1956 года.

1. Какое положение в Китае?
2. Положение Компартии в Германии.
3. Политическая линия Союза коммунистов Югославии.
4. Почему в польский сейм выдвигают больше кандидатов?
(Швенчёнский район)
5. Были ли войска Советского Союза в Египте?⁶

⁵Ten pat, l. 2.

⁶1955 m. rudenį Sovietų Sąjunga ir Egiptas pasirašė susitarimą, pagal kurį Maskva įsipareigojo tiesti Egiptui ginkluotę. Į Egiptą buvo nusiųsti ir kariniai patarėjai. 1956 m. liepos mėn. Egipto prezidentas Gamalis Abdelis Naseras (tikr. Jamal ‘Abd al-Nasir) paskelbė Sueco kanalo nacionalizaciją. Tų pačių metų spalio–lapkričio mėn. Izraelio, Prancūzijos bei Anglijos karinės pajėgos puolė egiptiečius Sueco kanalo zonoje bei Sinajaus pusiasalyje. Sovietų Sąjunga agresiją griežtai pasmerkė. Kremlius pareikalavo kuo greičiau nutraukti karinius veiksmus ir prigrasino „panaudoti jėgą, sutriuškinti agresorius ir atkurti taiką“. Trijų savo sąjungininkų agresijos nepalaikė ir JAV, todėl karas, kuris istoriografijoje vadinamas Sueco karu, greitai baigėsi. Egiptas išsaugojo Sueco kanalo kontrolę, įtaką regione sustiprino SSRS ir JAV, o tradicinės imperijos – Prancūzija ir Anglija – įtaką prarado.

6. Потоплены ли наши суда в Суэцком канале?
(Шальчининкский район)
7. Правильно ли, что все граждане польской национальности с 1 января 1957 года должны принять литовское гражданство?
8. Правильно ли, что с нового учебного года польские школы будут переведены на литовский язык преподавания?
(Ново-Вильняский район)
9. Будет ли война из за Венгрии?
10. Почему венгерское правительство не пускает наблюдателей ООН?
(Укмергский район)
11. Каковы в настоящее время отношение СССР с США?
12. Какая структура сельского хозяйства в Польше?
13. Какие политические партии есть в Польше?
14. Кто может выехать в Польшу?
15. Где Миндценти?⁷
16. Кто имеет атомное и водородное оружие?
17. Почему Советский Союз стоит за запрещение испытаний атомного оружия?
[2]
18. Какое состояние экономики Югославии?
19. Можно ли покупать землю в Польше и Югославии?
20. На каких условиях Советский Союз получает нефть из Румынии?
21. О чём договариваются на сессии Совета НАТО?
22. Уменьшился ли импорт угля из Польши?
23. Получает ли Югославия помощь из США?
24. Есть ли настоящее время беспорядки в Польше?
(Кибартский район)
25. Какая разница между сельским хозяйством Югославии и СССР?
(Таурагский район)
26. Почему арестовывался Гомулка?⁸

⁷ Józsefas Mindszenty (1892–1975) – Vengrijos Katalikų bažnyčios kardinolas. 1948 m. aktyviai pasipriešino komunistinės valdžios planams nacionalizuoti katalikiškas mokyklas. Tais pačiais metais suimtas, apkaltintas šnipinėjimu ir 1949 m. nuteistas kalėti iki gyvos galvos. Prasidėjus 1956 m. nacionalinei revoliucijai, iš kalėjimo paleistas. Aktyvus revoliucijos dalyvis, griežtas socialistų ir komunistų kritikas. Revoliucijai pralaimėjus, 1956 m. lapkričio mėn. pasislėpė JAV ambasadoje. Tik 1971 m., tarpininkaujant popiežiui Pauliui VI, Vengrijos valdžia sutiko jį išleisti iš šalies.

⁸ Władysławas Gomułka (1905–1982) – Liaudies Lenkijos partinis ir valstybės veikėjas. Vienas ryškiausių „nacionalinio komunizmo“ atstovų. Aktyviai pasisakė už „lenkišką kelią į socializmą“. Manė, kad kuriant socialistinę visuomenę būtina atsižvelgti į Lenkijos istorines, kultūrines, politines tradicijas, nereikia kartoti

27. Какие отношения СССР с Югославией в связи с речью Тито в Пуле?⁹
28. Можно ли сейчас выйти из колхоза?
(колхоз «Атейтис» Калварийского район)
29. Если у нас свобода, то почему не разрешает бастовать? Например, в Каунасе.
30. Почему в Советском Союзе не существует никаких других партий кроме КПСС?
31. Почему Советский Союз мешает слушать программы зарубежных радиостанций. Если они будут передавать ложь, то люди им всё равно не поверят.
32. У нас предоставлена свобода слова, так почему быстро арестовываются личности, которые высказываются хотя против власти. Кажется, если человек говорит, то может знает.
33. Почему Литва не может получить самоуправление, в то время как другие государства управляется самостоятельно?
34. Почему распустили национальные воинские части и молодёжь посылается служить в чужие воинские части?
- [3]
35. Почему никак нельзя поднять сельское хозяйство и колхозники так бедно живут?
36. Советские люди не признают святых вещей, а в газетах можно часто встретить слово «священный», например: священная война.
37. Почему колхозники желающие купить хлеб, должны ехать очень далеко, а почему нельзя хлеб купить на месте?
38. Почему колхозники на трудодень получают по 100-200 граммов?
39. На каких основах будет организовано сельское хозяйство в Венгрии?

„rusiško“ socializmo kūrimo kelio – socializmo sukūrimas Lenkijoje įmanomas be proletariato diktatūros, taikiai parlamentiniu būdu. Neatmetė politinės opozicijos ir daugpartinės sistemos egzistavimo galimybės, pasisakė prieš kolektyvizaciją. 1948 m. apkaltintas „dešiniuoju nacionalistiniu nukrypimu“, 1951 m. pašalintas iš partijos ir atleistas iš visų užimamų pareigų, suimtas. Kaltintas valstybės išdavyste, šnipinėjimu. Iš kalėjimo paleistas 1954 m. pabaigoje, 1956 m. balandžio mėn. reabilituotas, o tų pačių metų spalio mėn. išrinktas Lenkijos jungtinės darbininkų partijos pirmuoju sekretoriumi. A. W e r b l a n, *Władysław Gomułka sekretarz generalny PPR*, Warszawa, 1988, s. 454–474.

⁹ Jugoslavijos prezidentas ir Jugoslavijos komunistų sąjungos generalinis sekretorius Josipas Broz-Tito (tikr. *Josip Broz*, 1892–1980) 1956 m. lapkričio 11 d. partinio aktyvo susirinkime, vykusiame Pulos mieste Kroatijoje, pasakė kalbą, kurioje kritikavo ne tik Imre Nagy vyriausybės neryžtingumą kovoje su „reakciniais elementais“ Vengrijoje, bet ir Kremliaus politiką. Sovietų Sąjungos vadovybė taip pat pridariusi klaidų ir todėl buvo priversta griebtis karinės jėgos. Jugoslavijos lyderis pasisakė ir bendresniais klausimais. Pažymėjo, kad „stalinizmas“ (Stalino kultas) turėjo sistemines priežastis (buvo „tam tikros sistemos produktas“) ir pabrėžė „Jugoslaviško kelio į socializmą“ pranašumą. Kremliui Tito kalba nepatiko ir partinėje spaudoje buvo sukritikuota. Smarkiai sutrumpinta ir su komentarais kalba publikuota centrinėje, taip pat respublikų partinėje spaudoje (Josipo Broz Tito pasisakymas Pule, *Tiesa*, 1956 11 21, nr. 272).

40. Почему делегация Литовской ССР и делегации других советских республик не участвуют в работе сессии Генеральной Ассамблеи ООН. Ведь Украина и Белоруссия участвуют. Это оскорбление национальной чести.

41. Почему не разрешается людям выехать за границу (Америку), в то время как литовцам – эмигрировавшим в Америку разрешается. А между тем у нас везде свобода.

42. Почему у нас нет таких мелочей как стёкол, сахару?

43. Почему много всяких газет, а нет таких, которые обязательны школам, университетам?

44. Может быть Вы что-нибудь знаете о Непале и других находящихся в Индии. Какое там положение сегодня, от кого они зависят?

45. По каким причинам СССР не завязывает культурные и торговые связи с Америкой и другими капиталистическими странами?

46. Какой народ живет в Израиле?

47. Почему из Советского Союза нельзя поехать в Америку?

48. Почему Советский Союз не выводит свои войска из Венгрии?

49. Почему Советский Союз не остался нейтральным в венгерском и египетском вопросах?

[4]

50. Почему Советский Союз не подчиняется постановлениям ООН и не выводит вооружённые силы из Венгрии?

51. Где теперь Имре Надь, бывший премьер-министр Венгрии?¹⁰

52. Почему происходит массовое бегство из Венгрии?

¹⁰ Imre Nagy (1896–1958) – partinis ir valstybės veikėjas, Vengrijos darbo žmonių partijos CK politbiuro narys, buvo žemės ūkio bei vidaus reikalų ministru. Tačiau 1949 m. apkaltintas oportunizmu, pašalintas iš partijos CK ir neteko visų postų. Savo klaidas pripažino, „atgailavo“ ir 1950 m. pabaigoje vėl tapo žemės ūkio ministru. Po Stalino mirties, spaudžiant naujiems Sovietų Sąjungos vadovams Georgijui Malenkovui ir Lavrentijui Berijai, 1953 m. birželio mėn. iš vyriausybės vadovo pareigų buvo priverstas atsistatydinti Mátyásas Rákosis. Naujuoju ministru pirmininku tapo I. Nagy. Jo vadovaujama vyriausybė atsisakė masinės kolektyvizacijos, paskelbė politinę amnestiją, daugiau investavo į lengvąją ir apdirbimo pramonę. 1955 m. pavasarį I. Nagy, spaudžiamas M. Rákosio ir jo šalininkų, atsistatydino ir buvo pašalintas iš partijos. 1956 m. gruodžio mėn. vėl tapo ministru pirmininku. Paskelbė apie daugpartinės sistemos atkūrimą, o lapkričio 1 d. pareiškė, kad Vengrija išstoja iš Varšuvos sutarties organizacijos ir kreipėsi į JT, prašydamas apginti šalies suverenitetą. Sovietų Sąjungai įvedus kariuomenę į Budapeštą, I. Nagy pasmerkė karinę agresiją. Jugoslavijos ambasada jam ir keliolikai kitų politikų lapkričio 4 d. suteikė politinį prieglobstį. Jugoslavijos, Vengrijos ir Sovietų Sąjungos derybos, kaip spręsti „Nagy grupės“ klausimą, užsitęsė iki lapkričio 21 d. Galiausiai naujoji promaskvietiška Vengrijos vyriausybė sutiko I. Nagy ir jo šalininkams suteikti saugumo garantijas bei jų nepersiekti. I. Nagy su tokiomis sąlygomis sutiko. Tačiau lapkričio 22 d. visi, palikę Jugoslavijos ambasadą, buvo sulaikyti ir išgabenti į Rumuniją. 1958 m. vasarą Budapešte buvo surengtas uždaras I. Nagy teismas. Jis dar keli jo bendražygiai nuteisti mirties bausme pakariant.

53. Почему коммунистов выгоняет из Америки?
54. Почему в газетах пишут не Чехословацкая народно-демократическая республика а Чехословацкая республика?
55. В каком месте СССР находится атомная электростанция?¹¹
56. Где нужно получить разрешение на поездку в Америку?
57. Если империалистическим государствам удастся протащить через ООН резолюцию об отводе Советской Армии, то какова будет позиция Советского Союза?
58. Какие ошибки были сделаны в Венгрии в строительстве социализма и по чей вине?
59. Какова политика США в вопросе о Суэцком канале?
60. Почему Венгрия не соглашается впустить наблюдателей ООН и отложила визит Хаммершельда на позднее время?
61. Что можно сказать о предотвращении войны в создавшемся в данный момент положении?
62. Какие были конкретные ошибки бывшего правительства Венгрии в политической и экономической жизни, что вызвало такое большое недовольство? Почему там не было замечено раньше и не может ли тоже произойти в других странах народной демократии?
63. Почему Джавахарлал Неру поддерживает сторону агрессоров?¹²
64. Если СССР сыграл решающую роль в египетском конфликте, то почему были претворены в жизнь предложения ООН, которые в большинстве продиктованы США?
65. Возможна ли война между империалистическим и социалистическим лагерями из-за Венгрии?
66. Почему в Польше введено изучение религии в школах?
- [5]
67. Почему был поднят вопрос о национализации Суэцкого канала, т.е. какой вред был Египту, когда Суэцкий канал принадлежал империалистам Англии и Америки?
68. Есть ли в Литве рентабельные колхозы? Если есть, то мне кажется, очень мало. А если они нерентабельные, то согласно Мао Цзе-дуна, нужно распустить.

¹¹ 1956 m. jau veikė Obninsko (RSFSR Kalugos srityje) atominė elektrinė. Ji buvo ne tik pirmoji Sovietų Sąjungoje, bet ir pasaulyje, gaminusi elektros energiją pramoniniams ir buitiniams vartotojams. Pradėta statyti 1952 m., baigta 1954 m.

¹² Sueco kanalas Indijos užsienio prekyboje atliko ypač svarbų vaidmenį. Tik prasidėjus karo veiksmams, Indijos vyriausybės vadovas Jawaharlalas Nehru (1899–1964) pareiškė, kad jėgos naudojimas kanalo zonoje gali turėti katastrofiškų pasekmių. Šiaip jau oficialus Delis laikėsi atsargios politikos ir nuo griežtų, smerkiančių agresorius pareiškimų susilaikė. Panašiai elgėsi ir kiti Anglijos „nebaltieji dominjonai“ – Pakistanas ir Ceilonas, – kuriems Sueco kanalas taip pat buvo svarbus ekonomiškai.

69. Американцы получают письма по берлинскому и итальянскому адресам, каким способом они получают, или они публично получают или секретно?

(Укмергский район)

70. Почему маршал Польши Рокоссовский перешёл на службу в вооружённые силы Советского Союза?

Какой национальности: поляк или русский? Есть сведения, что он был ранен.

71. По каким причинам Имре Надь и его товарищи выехали в Румынию? Они просили, чтобы им разрешили выехать в какое-либо государство.

72. Введены ли в Польше уроки религии и если так, то не мешает ли это строительству социализма?

73. Были ли войска Израиля морально подготовлены нападению на Египет? Если были то на какой основе?

74. Кто теперь управляет Суэцким каналом? Есть ли там войска ООН?

75. Прошу разъяснить, кто восстановит Суэцкий канал?

(Дотнувский район)

76. Где теперь Ракоши?¹³

(Шилутский район)

77. Почему США и другие западные державы не помогли своими войсками мятежникам Венгрии?

78. Есть ли наши добровольцы в Египте?

79. Раньше нам говорили, что политика Гомулки это правый уклон. Теперь Гомулка проводит свою политику в жизнь. Был ли раньше у Гомулки правый уклон?

[6]

80. Есть ли убитые советские войны в Венгрии и в частности из нашего района?

(Игналинский район)

81. Почему у нас нет школ на еврейском языке?

(Линкувский район)

82. Египет так далеко от нас, так почему мы – СССР так интересуемся этим вопросом?

83. Какие были события со студентами в Каунасе и Вильнюсе? Какая была их цель?

¹³ Mátyásas Rákosis (tikr. *Mátyás Rosenfeld*; 1892–1971) – Vengrijos komunistų partijos įkūrėjas (1918) ir jos generalinis sekretorius (1944–1948), nuo 1948 m. Vengrijos darbo žmonių partijos pirmasis sekretorius. Vyriausybės vadovas 1952–1953 m. Po XX SSKP suvažiavimo, N. Chruščiovui pasmerkus Stalino kultą, Vengrijoje paaštrėjo kova tarp M. Rákosio grupės (stalinistų) ir I. Nagy šalininkų (reformatorių, nacionalinių komunistų), dėl to 1956 m. liepos mėn. M. Rákosis atsistatydino iš partijos pirmojo sekretoriaus pareigų. Revoliucijai prasidėjus, spalio mėn. išvežtas į Sovietų Sąjungą. Gyveno Maskvoje bei Krasnodare, vėliau naujam promaskvietiškos Vengrijos vadovui Jánosui Kádárui (1912–1989) paprašius, perkeltas į atokesnius Sovietų Sąjungos rajonus. Mirė Gorkyje (dabar Žemutinis Naugardas).

84. Много ли наших воинских частей в Венгрии?
85. А может что ООН или тоже ни чего не может сделать, как раньше ни чего не могла Лига Наций?
86. Какие были сделаны убытки во время контрреволюции в Венгрии?
(Акмянский район)
87. Как перекликаются события в Польше с Югославским методом строительства социализма?
(Юрбаркский район)
88. Почему уничтожались портреты Сталина, если критиковались только некоторые его ошибки?
89. Неужели в Венгрии число мятежников было так велико, что потребовалось вмешательство советских воинских частей?
90. Как обращаются с венгерскими мятежниками?
91. Почему нет в магазинах (в сельской местности) рабочей мануфактуры, а также тяжело получить железо?
(Рамигалский район)
92. Почему не издаётся в Литве газета на еврейском языке для населения которого в республике порядочно?
93. Правильно ли, что все польское население должно перейти на обучение и разговор на литовском языке, а кто не желает, тот должен до 1957 года эвакуироваться, так как потом будет закрыта граница?
(Пабрадский район)
- [7]
94. Будут ли снижены цены на товары?
95. Что предпринимается для того, чтобы рабочие больше зарабатывали, так как сейчас заработок некоторых рабочих по 3-4 рубля в день?
(совхоз „Рокишкис«)
96. Будут ли существовать польские школы?
97. Верно ли, что в Литве останутся одни литовцы, а поляки и русские уедут?
98. Можно ли полякам (из Польши), имеющих родственников в Литве, переехать в Литву на постоянное жительство?
99. Почему не допускают представителей Китая в ООН?
100. Какое настоящее время положение в Корее?
101. Какие партии имеются в Англии?
102. Почему СССР много зерна вывозит за границу?
103. Правильно что, в Польше распустили колхозы?
(Пабрадский район)
104. Почему СССР проглядел события в Венгрии?

105. Не получится ли у нас в республике с колхозами то, что получилось в Венгрии?
(Аникщчяйский район)
106. Как с коллективизацией в Польше?
(Шальчининкский район)
107. Почему в некоторых странах объединены коммунистические партии?
108. Как решаются вопросы обеспечения МТС запасными частями и вопросы оплаты труда во время ремонта?
(Вилкавишский район)
109. Как относится Тито к Венгерским событиям?
110. Цель поездки Неру в США?¹⁴
111. Как рассматривать пребывание войск ООН в Египте?
[8]
112. Чем объяснить такую непоследовательность Тито?
(Зарасайский район)
113. Почему МТС так дорого берут за работу, работают плохо?
114. Почему одни колхозники работают хорошо, а другие плохо?
115. Можем ли мы сагитировать врагов советской власти?
116. Не могут ли напасть на Советский Союз Америка, Англия и Франция?
(Вевисский район)
117. Как пришёл к власти Насер?¹⁵
(Пренайский район)
118. Почему засекаются программы «Голоса Америки» – наверно говорят правду?

¹⁴ Indijos ministras pirmininkas J. Nehru JAV lankėsi 1956 m. gruodžio mėn. Vizitas truko tris dienas, buvo neoficialus, jo metu jokių dvišalių susitarimų nepasirašyta. J. Nehru ir neseniai antrai kadencijai prezidentu perrinktas Dwightas Davidas Eisenhoweris (1890–1969) apsvarstė įvairius klausimus. Indijos premjerui nerimą kėlė JAV siekis ir toliau ginkluoti Pakistaną, o D. D. Eisenhoweris įvairiais pažadais stengėsi atitraukti Indiją nuo bendradarbiavimo su Sovietų Sąjunga. Delio kooperacija su Maskva ypač paspartėjo 1955 m., kai Vašingtonas apsisprendė tiekti ginklus Pakistanui ir NATO pavyzdžiu inicijavo vadinamąjį Bagdado paktą (prie jo prisijungė ir Pakistanas). Po susitikimo su J. Nehru D. D. Eisenhoweris rašė, kad Indijos premjeras, kaip ir kiti Afrikos ir Azijos lyderiai, „nori būti pripažinti lygiais „baltųjų“ rasei“. W. I. H i t c h o c k, *The Age of Eisenhower: America and the World in the 1950s*, New York, 2018, p. 344.

¹⁵ G. Naseras 1949 m. įkūrė slaptąją Laisvųjų kariškių organizaciją, kuri 1952 m. įvykdė karinį perversmą („Liepos revoliucija“) ir nuvertė Egipto karalių Faruką I. Po perversmo G. Naseras tapo Revoliucinės tarybos pirmininku ir ėmėsi radikalios žemės reformos. 1953 m. buvo panaikinta monarchija ir Egiptas paskelbtas respublika. 1954 m. balandžio mėn. Naseras tapo vyriausybės vadovu, o spalio mėn. po nesėkmingo pasikėsinimo jis ir jo rėmėjai griebėsi represijų prieš įvairias politines gruputes, nelojalius kariškius, taip pat musulmonų broliją ir Komunistų partiją. Iš pareigų buvo nušalintas ir pirmasis Egipto prezidentas generolas Nagibas. Galutinai G. Naseras savo valdžią įtvirtino ir legitimizavo 1956 m. birželį, kai referendume buvo patvirtinta konstitucija, o G. Naseras išrinktas respublikos prezidentu.

119. Откуда появился Надь Ференц?
120. Почему в нашей печати не полностью освещаются решения, принятые ООН?
121. Когда будет увеличена зарплата?
(Плунгенский район)
122. Какой имеет характер события в Гаити?¹⁶
(Шилутский район)
123. Какой отклик имели венгерские события в Польше?
124. Ведь Плеханов был антинародник, так почему теперь будут выпущены его произведения после такого долгого перерыва?
(Кайшядорский район)
125. Почему Турция разорвала дипломатические отношения с Израилем?
(Каунасский район)
126. Кто ввёл в школах Венгрии обязательное изучение русского языка?
(Лаздийский район)
127. Какие действительные причины выезда Рокоссовского из Польши?¹⁷
[9]
128. Какие мероприятия предпринимаются правительством для подъёма отстающих колхозов?
129. Правильно ли, что поляки должны будут выехать в Польшу?
(Дукштасский район)
130. Правильно ли мы восстановили дружеские отношения с Югославией, и не ухудшится ли теперь эти отношения?
131. Почему в Венгрии в начале события Советская Армия не приняла должных мер?

¹⁶1956 m. pavasarį Haijuje kilo masiniai socialiniai protestai, nes prezidento Paulo Eugène Magloire'o (1907–2001) vyriausybei niekaip nesisekė atkurti šalies ūkio po neseniai praūžusio galingo uragano. Dėl grobstymų ir korupcijos finansinė situacija buvo nepaprastai sudėtinga. Prof sąjungos paskelbė visuotinį streiką. Dauguma politinės bei verslo klasės buvo nepatenkinta prezidento ketinimu likti valdžioje dar vienai kadencijai. Nuo P. E. Magloire'o nusigrėžė ir kariškiai. Šalis vis labiau grimzdo į ekonominį ir politinį chaosą. Galiausiai gruodžio mėn. P. E. Magloire iš šalies pabėgo.

¹⁷Stalino iniciatyva, siekiant „sustiprinti Liaudies Lenkijos karines pajėgas“, 1949 m. į šalį buvo „komandiruotas“ SSRS maršalas Konstany Rokossowskis (1896–1968; maršalo tėvas buvo lenkas, motina – rusė). K. Rokossowskis paskirtas gynybos ministru ir tapo partijos Politinio biuro nariu. Faktiškai Kremlius siekė kuo tvirčiau kontroliuoti Lenkijos kariuomenę, kuri atrode ne visai patikima. Todėl į šalį atvyko daugiau įvairaus rango aukštų kariškių ir įvairių patarėjų, kurie kariuomenėje užėmė vadovaujančias pareigas. Visi jie išsaugojo ir SSRS pilietybę. 1956 m. rudenį nauja Lenkijos vadovybė su W. Gomułka priešakyje ėmė spausti Maskvą, kad ši atšauktų K. Rokossowskį ir kitus kariškius atvykėlius. Tokią politinės-partinės vadovybės poziciją palaikė ir lenkų kariškiai. Tokiam sprendimui maršalas pasipriešino. Tačiau 1956 m. spalio pabaigoje SSKP CK Prezidiumas nutarė K. Rokossowskį kartu su kitais SSRS kariškiais bei patarėjais iš Lenkijos atšaukti. A. Friszke, *Przystosowanie i opór. Studia z dziejów PRL*, Warszawa, 2007, s. 111–113.

132. Почему Советский Союз игнорировал предложения ООН?
(Тельшайский район)
133. Как М. Ракоши, старый революционер, мог оказаться предателем?
134. Как расценивать факт, что Англия и Франция отводят из Египта свои войска в Израиль?
(Пакруойский район)
135. Какие интересы имеют Турция, Ирак и др. в Сирии?
136. Если мы в этом году собрали в стране свыше 7 млрд. пудов зерновых, то почему у нас (в Капсукасе) хлеб выпекает из кукурузной муки? Почему нет в магазинах муки?
(Сахарный завод гор. Капсукас)
137. Будет ли продолжать новое венгерское правительство политику коллективизации сельского хозяйства?
138. Нельзя ли уменьшить или даже освободить от поставки продуктов с приусадебного участка? (Спросил не колхозник, а служащий, который имеет 15 аров приусадебный участок, корову и 2 свиньи. Местечко Людвинава, Капсукского района.)
139. Какую цел преследуют империалисты в Сирии?
(Прекульский район)
140. Верно ли, что говорят о том, что Литва будет самостоятельная (как до Советской власти)?
(Пабрадский район)
- [10]
141. Почему слабо разворачивается критика недостатков правлений колхозов?
142. Почему село слабо обслуживается кинопередвижками?
(Вилькийский район)
143. Почему раньше времени возвращаются бандиты? Люди этим недовольны.
(Трошкунский район)
144. Причины недовольства правительством Нури-Саида в Ираке?
145. Чем вызван приход к власти Гомулки?
(Ширвинтский район)
146. Если Советский Союз желает разоружения, то почему не соглашается с воздушной разведкой?¹⁸

¹⁸ 1955 m. liepos mėn. Ženevoje pirmą kartą po Antrojo pasaulinio karo buvo sušaukta keturių karą laimėjusių šalių aukščiausio lygio konferencija. Formaliai jos tikslas buvo mažinti įtampas, ideologinę Vakarų ir Rytų priešpriešą ir paskatinti nusiginklavimą. Tačiau jau konferencijos pradžia parodė, kad įgyvendinti tikslų neįmanoma. Pirmoje kalboje JAV prezidentas D. Eisenhoweris pasiūlė suvienyti Vokietiją, surengti joje laisvus rinkimus ir leisti šaliai „pasirinkti saugumo struktūrą“ (tokia struktūra turėjo tapti NATO). Kartu prezidentas apkaltino Maskvą, kad ši neleidžia laisvai apsispręsti Vidurio Europos šalims ir plėtoja komuniz-

147. Когда будем зарабатывать столько, что не надо будет воровать?

(Фабрика «Лайсве», гор. Кретинга)

148. Где была венгерская народная армия, если Советской Армии пришлось вмешаться для усмирения беспорядков?

149. Если Америка так плоха, то почему оттуда получаем хорошие посылки?

150. Как могли выехать в Аргентину четыре брата, если имели только одни ботинки?

Vladas S i r u t a v i č i u s – humanitarinių mokslų daktaras, Lietuvos istorijos instituto XX a. istorijos skyriaus vyresnysis mokslo darbuotojas. Mokslinių interesų kryptis – vėlyvasis stalinizmas ir destalinizacija Lietuvoje.

Adresas: Lietuvos istorijos institutas, Tiltu g. 17, Vilnius, LT-01101

El. paštas: sirutavicius@yahoo.com

ORCID: 0000-0002-6800-2753

mą pasaulyje. N. Chruščiovas kaltinimus atmetė ir pasiūlė Vokietiją demilitarizuoti ir neutralizuoti. (1955 m. Vakarų Vokietija tapo NATO nare.) Nesusitarė Maskva ir Vašingtonas ginklavimosi kontrolės klausimais. D. Eisenhoweris pasiūlė „atviro dangaus“ idėją. Šalys pagal abipusį susitarimą organizuotų lėktuvų skrydžius ir jų metu fiksuotų karinius objektus. Britai ir prancūzai šiai idėjai pritarė. Tačiau N. Chruščiovas, faktinis sovietinės delegacijos vadovas, ją atmetė. Maskva neturėjo pakankamai lėktuvų ir efektyvios įrangos tokioms inspekcijoms. O JAV, turėdama technologinį pranašumą, jį panaudotų SSRS šnipinėjimui. Todėl galutiniam konferencijos dokumente atsirado tik bendro pobūdžio nuostata – šalys sieks sutarti „dėl priimtinos nusiginklavimo sistemos“. R. C r o n c k a t t, *The Fifty Years War*, London–New York, 1995, p. 127–129.